

Катарина З. Милић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за романистику

АМЕРИКА, АМЕРИКА – ИЛУЗИЈА И ОБЕЋАЊЕ УТОПИЈЕ

(Зборник радова *Америка*, [уредници] Драган Бошковић и Марија Лојаница, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац, 2018, 560 стр.)

Зборник *Америка* представља резултат истраживања на пројекту *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир* Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, у издању Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу и обједињује 30 научно-истраживачких радова на српском, енглеском и француском језику, груписаних у пет тематских секција које представљају различите херменеутичко-аналитичке приступе феномену америчке културе и њеног наслеђа у оквирима антрополошко-књижевних погледа на глобалну културу данашњице. Актуелни, интердисциплинарни и широко постављени тематски оквир Зборника привукао је 12 истраживача са матичне институције, као и 19 истраживача са других институција у земљи и иностранству.

Прву тематку јединицу, која се, у широком смислу, детерминише културно-економско-антрополошким погледом на Америку као феномен и конкретизацију тезе о идеализацији америчког живота, отвара рад Татјане Росић „*Blogging on Detroit, вампиризам и капитализам или: Детроит и љубав према рушевинама*”, којим се, у критичком погледу на политичко-идеолошки пропагандни дискурс америчког неолиберализма, ауторка осврће на значај примарно етнолошке фигуре вампира, која је реконтекстуализована у дискурсу савремене популарне културе као својеврсна парадигма алтеритета и дијалектизације стварности у складу са америчким тумачењем геополитичког устројства света. Реч је о тези да се феномен вампиризма, кроз значајну стилизацију, естетизацију и еротизацију, приближава логици капитализма, те ауторка показује на који начин он бива инкорпориран као знак у неоконзервативистички дискурс кроз процес деформације и апропријације америчком ка-

1 katarina.milic@filum.kg.ac.rs

питаљистичком менталитету. Настављајући се на првим радом усмерену оптику на економско-културолошку проблематизацију америчке популарне културе, рад Весне Алексић „Аутомобил: синергија економског и културолошког феномена”, продубљује запажања о семиотичкој генези имица америчког капиталисте и то у историјско-материјалистичком кључу. Разазнавањем одлика нове индустријске револуције, оличене у знаку аутомобила као знамења савремене технократске културе, у раду се, дијахронијским методом, пружа целокупна слика развоја и настанка аутомобила као одлике савремене културе и материјалне моћи појединца у савременом друштву. Како се, са једне стране, говори о стварању глобалног капиталистичког идентитета америчког друштва, у раду „Lost in the supermarket: онтологија нестајања” Марије Лојанице издвајају се онтолошке импликације конституисања идентитета, постструктуралистички оријентисаног ка категоријама дискурзивности и конструисаности, па самим тим и виртуелности. Као прототип постструктуралистички уобличеног ентитета, Америка је, према опширној херменеутичкој анализи ауторке, представљена као сама мисао, идеја, когнитивни конструкт и материјализација свега наведеног, и као таква је означена као врхунски троп, илузија и завршава се у онтолошком нестајању, „ни астрална ни виртуелна”. У сличном постструктуралистичко-семиотичком кључу усмереног на херменеутику простора, у раду Николе Бубање „У чикашкој магли: затворени простор у песми 'Магла' Дејвида Рајтмајера” („Inside Chicago fog: closure in the poem 'Fog' by David Reitmeyer”²) издвајају се генеративни концепти хетеротопије кризе и затвореног/отвореног простора кроз које се, на литерарном корпусу који представљају песме Карла Санберга и Дејвида Рајтмајера, откривају друштвено-политичка митотворност модерног америчког друштва и субверзивни потенцијал анализираних песама. Књижевно-социолошка анализа коју нуди рад „Наивна моћ телевизије: Дејвид Фостер Волас између досаде и забаве” („The naïve power of television: David Foster Wallace between boredom and entertainment”) Кијаре Скарлато (Chiara Scarlato), на својствен начин доприноси тумачењу процеса медијатизације и глобализације културе путем телевизијског медија, као и односа целокупног књижевног стваралаштва, а посебно Воласових дела, према масовним медијима као једном од симптома популаризације и демократизације уметности у америчкој култури.

Други, монолитни, део Зборника сачињен је од једног рада, „Америчко небо: први повратак” Александра Јеркова, који у широком опсегу коментарише, и у деридијанском духу, интелектуално-империјалистичке претензије „Новог света” као одраза америчке тежње за свеукупном супремацијом у савременом светском поретку, као и место српске књижевности и интелектуалаца у тако постављеним глобалистичким оквирима.

2 Наслови радова написаних на страним језицима биће у даљем тексту наведени у оригиналу и у заградама.

Трећи сегмент Зборника начелно је посвећен манифестацијама препознатљивог америчког духа и популарне културе, сагледаних из разноликих теоријско-методолошких аспеката и тумачених на различитим практичним примерима који превазилазе базичне књижевне оквири и моделе. У том светлу се у раду „Тарзан као прва поп икона двадесетог века” Предраг Тодоровић осврће на трансмедииалност и трансфигуративност Тарзана као књижевног лика, указујући на његову присутност у разнородним медијским и књижевним облицима (филм, радио, позориште, стрип). Наиме, тиме се иплицира да ова књижевна фигура има сав потенцијал архетипа и књижевног мита који поприма другу врсту културолошког самопрепознавања због чега је и присутна у различитим уметничким формама. Лик модерног суперхероја, који има пун архетипски капацитет, издваја се као једна од доминанти књижевно-културолошког и симболичког општења у америчком друштву, производећи ликове попут Бетмена или Супермена, чија митолошка димензија постаје везом са другим фигурама хероја попут Нарука у јапанској култури, што представља основно полазиште истраживања Саве Поповића у раду „*Херој је један, културе га називају многим именима: компарација америчких и јапанских прича о суперхеројима*” („*The Hero is one, cultures call it by many names: a comparison of superhero stories in America and Japan*”). Ипак, значајно запажање које из постављене перспективе произлази открива да је наративни миље у који су уткане фигуре хероја зависи од културолошке средине у којој се приповеда, па је контрастивна анализа спроведена у поменутом раду још значајнија у мери у којој открива индивидуализоване црте архетипске фигуре хероја као продукта америчке културне средине. У датим културолошким и поетичким оквирима које одређује сам појам популарне културе, Јелена Милинковић представља наратолошке елементе и жанровски и тематски значај романа *Лолиџа* Владимира Набокова, закључујући да је управо кроз стилизацију ликова и читаве приповедне ситуације приказана аутентична слика свакодневног живота у послератној Америци, при чему се назире готово документарни или етнолошки значај поменутог романа. Посебан допринос тумачењу елемената америчке културе са правно-економског аспекта даје Ксенија Влашковић, расправљајући о тзв. *имицу брэнда* као појму који одређује важан облик диференцирања производа на тржишту, што са глобалног аспекта представља одлику сваке конзумеристичке средине, а проистиче из америчке корпорацијске логике. Настављајући се на промишљање о глобалној култури, Желимир Вукашиновић у раду названом „Где је Америка? – скица нове безнадежности –” полемички и критички приступа појму *американизма* као синонима за некритичко мишљење, призивајући тако Хајдегера у сопствени филозофски дискурс. Расправа о пропасти метафизичке мисли постаје полазиште за дискутовање о патологији западно-америчке културе као „болести на моћ, грамзивост и насиље”, егоцентризам, гигантизам и, укратко, капитализам.

Дијалектизујући идеју о Америци као утопијском месту, фиктивној и илузорној земљи, Биљана Ђорић Француски у средиште свог истраживања поставља однос два текста који илуструју два супротстављена полазишта – документарно-литерарну ситуацију у којој је Америка представљена као стварно место, са стварном топологијом, у путопису Џонатана Свифта, и са друге стране, текстове француског филозофа Жана Бодријара у којима је Америка, заправо, фиктивни топос, фиктивна стварност и, на крају, стварна фикција. Сродну идеју о проблематичној слици Америке као утопије и њеном гротескном извртању ове визије Јелена Арсенијевић Митрић запажа у Кафкином роману *Америка*, који кроз изградњу представе обесмишљене стварности, према речима ауторке, антиципира технократску и технокултурну стварност савременог доба. Постхуманистички свет, као директна последица „технофилије”, једне од базичних категорија америчког друштва, анализиран је подробно на примеру романа *Сањају ли андроиди електричне овце?* Филипа К. Дика, у раду Јелене Тодоровић, посвећеном посебно приказу технолошких и хуманоидних бића: андроида и киборга. У последњем раду трећег сегмента, Бошко Француски заокружује мисао о онтолошкој заснованости света који представља Америка, свеобухватно проговарајући о делима научне фантастике Мајкла Мурлока, у којима је Америка *асирална*, измештена из историје и из простора, илуструјући тако идеју о дехуманизацији стварности уклапајући је у постхуманистичке теоријске оквире.

Жанровска и поетичка испитивања подстакнута идејом о настанку „великог америчког романа” основна је проблематика рада „Лоренс Бјуел и „велики амерички роман” Радојке Вукчевић, којим се отвара четврти тематски сегмент Зборника и преусмерава се пажња на симптоматику америчког духа у књижевности као неизоставном делу сваке културе. Поменути студија је од великог значаја за сагледавање одређених канонских структура америчке књижевности, па самим тим представља и допринос историји националне књижевности и књижевних облика. У сличном методолошком кључу, а у циљу да се спроведу поетичка разматрања на пољу драмског стваралаштва, Биљана Влашковић Илић у раду „Неостварени амерички сан: три дисфункционалне драмске породице” („The American dream deferred: three dysfunctional dramatic families”) проналази метаморфозе идеала Америчког сна и његов утицај на поетике трију аутора: Тенесија Вилијамса, Артура Милера и Јуцина О’Нила. У раду се показује дубинска веза Америчког сна са целокупном америчком културом, па се у тако одређеном друштвеном контексту одабраним драмама приступа на нов и оригиналан начин, који омогућава рашчитавање текстуалног и културолошког несвесног. Као још један допринос проучавању америчке драме, Јована Павићевић у раду посвећеном анализи драме *Анђели у Америци* Тонија Кушнера разоткрива дубинске слојеве америчког психолошког идентитета, док, тумачећи просторно кретање ликова у драми, увиђа везу са Јун-

говим појмом индивидуације и Кембеловим мономитом. Ауторка тако преиспитује уједно феномен радикалног индивидуализма у америчком друштву, чиме рад уједно поприма и књижевно-антрополошку димензију, док се у измештеној политичко-филозофској перспективи рад Николе Ђурана о развоју демократије у Сједињеним Америчким Државама такође ослања на проблем индивидуације и личног сазревања појединца као онтолошког предуслова сваке демократије. Ослањајући се на дело *Демократија у Америци* Алексиса де Токвила, аутор суштински истражује основе америчког друштвеног уређења, сагледавајући га из премиса античке трагедије и трагичког обликовања политичке индивидуе. У другој врсти друштвено-културолошког наратива, рад Дубравке Ђурић и Александре Изграјан бави се увођењем афроамеричке тематике у збирци поезије Харијет Мален Славати са речником и поетичким импликацијама које на ову поезију имају Покрет црних уметности и језичке поезије. Осим формално-стилског усмерања дате анализе, рад обилује интертекстуалним везама са англофоном и афроамеричком традицијом, које у великој мери указују на идеолошке подлоге књижевног и теоријског канона америчке књижевности. Са становишта ране проблематике у оквиру студија културе, у наредном раду названом „Одговор позоришта на рат у Вијетнаму – конструисање маскулинитета у поствијетнамској Америци” („Theatrical response to the Vietnam War – construction of masculinity in the post-Vietnam America”) Љубица Васић скреће пажњу на теорију рода у спрези са идеолошким, уметничким и друштвеним тенденцијама модерне, поствијетнамске Америке, промишљајући наведене теоријске репере кроз перспективу постмодернизма и постструктурализма, осврћући се и на уметничке покрете и општа друштвена превирања у задатом временском оквиру америчке историје. Разоткривање родних и расних проблема америчког друштва, као и однос историјског представљања и емпиријске стварности, главни су стожери и рада Катарине Мелић „*Мобиле: једна мапа Сједињених Америчких Држава*” („*Mobile: Une carte des États-Unis*”) у ком се ауторка бави делом француског писца Мишела Битора и његовим документарним и критичким значајем, кроз анализу топографског исцртавања Америке у поменутом роману и тензија које произлазе из релација стварне и фиктивне топографије.

Последњи, тематски диспаратни, али хомогено књижевнометодолошки оријентисан сегмент Зборника, увезан је јединственом намером аутора да укажу на дисеминацију и утицај америчке културе и књижевне историје на различите ауторе и њихове поетике, као и на везу између америчке и неамеричке/противамеричке културе. Тако се у раду који тематски и формално-стилски приступа песништву Алена Гинзберга, Томислав Павловић бави разноликим субверзивним и контракултурним елементима којима обилује Гинзбергово стваралаштво, будући да је сам песник један од најзначајнијих представника такозване *биш генерације*. Још један од писаца настављача бит генерације, који је

у својим делима критички приступио америчкој култури и парадоксалном концепту америчког идентитета, јесте Џон Стајнбек, чија су дела документарног карактера *Пушовање са Чарлијем – У пошрази за Америком* и *Америка и Американци* полазиште за анализу литерарне слике Америке у раду ауторке Александре Жежељ Костић. Текст, наиме, открива митолошку заснованост америчког идентитета као конструкта, али, штавише, и субјективност и холистичку мотивисаност самог писца у текстуалном представљању Америке као такве. У сродној линији интересовања за савремене америчке песнике, Александра Јовановић у раду „Јасноћа слика и језик тишине: поезија Чарлса Симића” („Clarity of images and the language of silence: the poetry of Charles Simić”) тумачи поезију песника југословенског порекла, кроз осврт на поетичку и жанровску утемељеност у водећим књижевним тенденцијама у другој половини 20. века. У том смислу допринос ауторкиног приступа кристализује се кроз уписивање у канон и представљање песниковог утицаја на савремену америчку књижевност. У сличном контексту и са сродном мотивацијом у раду Кринке Видаковић Петров „Романи Нађе Тешић: аутофикција, род и филм” („The novels of Nadja Tesich: autofiction, gender and film”) представља се стваралаштво савремене америчке списатељице Нађе Тешић, док се кроз испитивање особености њених романа уједно критички упућује на важност теоријских концепата попут аутофикције, аутобиографије и идентитета. С друге стране, у проширеној и продубљеној поетичкој перспективи, Часлав Николић у свом раду подробно записује елементе Црњансковог *Романа о Лондону* као „приповедне трагове за једно могуће препознавање Америке у српској књижевности 20. века” и тиме једну књижевнонаучну тему локализовану на примеру поменутог романа проширује на глобалне литерарне карактеристике новије српске књижевности. На трагу идеје о Њујорку као „двојнику” Лондона, а у спрези са приповедачком конструкцијом самог романа, аутор ишчитава идејна, симболичка, реторичка, имаголошка својства Америке као простора и као менталне пројекције. У раду Слободанке Пековић „Женска Америка” осветљава се, затим, феминистичко залеђе текстова Јелене Димитријевић као путописца, са циљем да се апстрахује једна, ипак не сасвим стереотипизирана, слика самосталне жене у америчком друштву, како би се покушало фиксирање представе жене и сагледавање њеног идентитета у маскулином друштву капиталистичког Запада. Сходно томе, ауторка овим радом допринноси расветљавању још једне од капиталних тема савремених студија културе. Још једна, условно речено имаголошка перспектива, у основи је истраживања Анке Симић названом „Светосавски занос и српски културни идентитет у Америци: епископ Мардарије Ускоковић”, у ком се у дијалогски однос стављају америчка и српска култура да би се, с једне стране, указало на мисионарску улогу епископа Мардарија Ускоковића на америчком тлу, а са друге стране, да би се отворила полемика и испитале могућности одржавања српског идентитета у контексту рађајућег

капитализма и на психолошком простору Нове, Обећане земље. Последње истраживање тиче се феномена хип-хоп културе и уобличено је у раду Драгана Ђорђевића под насловом „Фасцинантна младост српског хип-хопа („The astonishing youth of Serbian hip/hop“), којим се истиче значај субкултурних токова овдашњег друштва, са снажном политичком мотивисаношћу и субверзивношћу која претендује да буде политички легитимисана. Последњи и закључни рад, који умногоме сведочи о свеprisутности утицаја америчке социо-политичке и културолошке логике, барем као повод за отпор или реакцију, заокружује тематску разноликост и јединственост овог Зборника, истичући тиме његов неупитни допринос савременим књижевно-антрополошким и филозофским проучавањима у Србији и ван ње. Значај радова који су у Зборнику обједињени видљив је посебно у историјском тренутку када је потребно критички и теоријски сагледати и диференцирати актуелна друштвена превирања и метаморфозу света каквог смо до сада познавали.

Примљен: 11. јула 2019.

Прихваћен за штампу јула 2019.